

Екологічні права¹

1. Право на безпечне довкілля

Стаття 50 Конституції України проголошує право кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Схоже формулювання міститься у статті 9 закону «Про охорону навколишнього природного середовища». Гарантом дотримання права на екологічну безпеку виступає держава. Її місією у цьому сенсі повинно бути підтримання навколишнього природного середовища у безпечному та здоровому стані, невиснажливе використання природних ресурсів. Цього можна досягти через інтеграцію екологічної політики до системи державної політики - в якості пріоритетної складової та на основі принципів сталого розвитку.

Інформація Мінприроди² та Державної служби статистики України у черговий раз підтверджує зростання впродовж 2012 року техногенного впливу на природне середовище, що формує дедалі більші загрози для довкілля, громадського здоров'я, дотримання екологічних прав.

Після стрімкого падіння показників викидів у повітря основних забруднюючих речовин наприкінці 90-х, впродовж наступних 11 років спостерігається постійний ріст викидів³. Парадоксально, але не змінилася тенденція зростання викидів й у останні роки, позначені черговим спадом економічної активності. Порівняно з 2010 роком збільшення викидів в атмосферу відмічалось у 20 областях України. Це свідчить про те, що економіка країни надалі орієнтована переважно на марнотратне споживання непоновлюваних ресурсів, отримання та перерозподіл природної ренти. Галаслива бездіяльність можновладців недбало прикривається безкінечними деклараціями про необхідність структурної модернізації економіки, переходу до сталого розвитку та пріоритетного впровадження інноваційних ресурсозберігаючих технологій.

Основними забруднювачами довкілля у 2012 році залишалися підприємства чорної металургії, теплової енергетики, вугільної, нафтогазовидобувної, цементної промисловості, чий викиди у повітря та виробничі відходи складають майже 90% від загального обсягу. Найвищі темпи зростання атмосферних викидів з року в рік констатуються у промислових регіонах, у яких техногенне навантаження на довкілля віддавна є безпрецедентним за світовими та європейськими мірками: насамперед у Донецькій, Дніпропетровській, Луганській та Запорізькій областях. Найбільші обсяги викидів, як звикле, фіксуються саме у містах металургів, гірників, хіміків та енергетиків: Маріуполі, Кривому Розі, Зеленодольську, Дебальцеві, Бурштині, Дніпродзержинську та ін. У 2011 році у трьох містах були зафіксовані випадки надвисокого забруднення повітря на рівні більше 5 ГДК: у Кременчуці 2 випадки забруднення оксидом вуглецю, у Красноперекіпську один випадок - хлористим воднем, у Рівному 4 випадки, усі пов'язані з фенолом⁴. Але державні стандарти якості атмосферного повітря, як і стандарти ВООЗ для окремих забруднюючих речовин перевищуються в майже усіх великих містах України.

Тут варто зауважити, що саме забруднення атмосферного повітря за ступенем хімічної небезпеки для людини посідає перше місце. Це обумовлено, насамперед тим, що забруднюючі речовини з атмосферного повітря мають найширше розповсюдження та випадають у різні середовища. Дихальний шлях їхнього потрапляння до людського організму також формує першочергові ризики для здоров'я, насамперед у сенсі виникнення респіраторних та онкологічних захворювань. Так, у м. Кременчук сумарний індивідуальний канцерогенний ризик впливу лише 9

¹ Розділ «Екологічні права» розроблений Олександром Степаненко, членом Правління УГСПЛ, виконавчим директором ЕГО «Зелений світ», головою ГО «Гельсінська ініціатива – XXI».

² Національні доповіді про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2010 та 2011 році
<http://menr.gov.ua/content/article/9921>

<http://menr.gov.ua/content/article/11797>

³ Статистичний збірник «Довкілля України» за 2011 рік Державної служби статистики України - <http://www.ukrstat.gov.ua/>

⁴ Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2011 році
<http://menr.gov.ua/content/article/11797>

основних хімічних канцерогенів становить $9,2 \times 10^{-3}$, у м. Дніпропетровську – $6,8 \times 10^{-3}$, а у м. Києві – $4,9 \times 10^{-3}$ відповідно. Найбільший внесок, що формує канцерогенний ризик, дають нітрозаміни, хром, бензол, хлорорганічні сполуки, зокрема діоксини. Вчені вважають, що кожне наступне подвоєння забруднення об'єктів доквілля зумовлює зростання захворюваності на певний відсоток. Зокрема, захворюваність на рак зростає в середньому на 5% при кожному подвоєнні вмісту у повітрі індикаторного канцерогену бенз(а)пірен. Аналіз даних епідеміологічних досліджень показав, що подвоєння забруднення атмосферного повітря за рівних інших складових впливу проявляється у прирості загальної захворюваності на 20%, а захворюваності органів дихання – на 26%.

За даними МОЗ в Україні населення не лише скорочується одними з найвищих темпів у світі, але й скорочується тривалість життя – сьогодні вона на 12-14 років менша, ніж у європейських країнах. У 2011 р. очікувана тривалість життя при народженні становить у чоловіків 65,8 років (у містах – 66,5; у сільській місцевості – 64,4), у жінок 75,7 (у містах – 76; у сільській місцевості – 74,9)⁵. За останні 12 років захворюваність на злоякісні новоутворення виросла в Україні майже у півтора рази⁶.

Здавалося б, незадовільний екологічний стан та загрозові демографічні тенденції, зростання захворюваності та смертності вимагають детального вивчення ситуації, аналізу, оцінки і прогнозу стану громадського здоров'я, впровадження профілактичних заходів серед яких на першому місці повинно бути суттєве зменшення викидів забруднюючих речовин та утворення небезпечних відходів.

Тимчасом з 600 проектів зменшення викидів, котрі планувалися к складі відповідних програм у 2011 році, було реалізовано лише 458⁷. Темпи впровадження природоохоронних заходів на виробництві та у комунальному господарстві залишаються нижчими від очікуваних практично в усіх регіонах: технічна модернізація, введення в дію газоочисних систем відкладається «до кращих часів». Контролюючі органи недостатньо стимулюють підприємства до технологічних інновацій з метою зменшення негативного впливу на довкілля. Наприклад Державна екологічна інспекція у Київській області впродовж року взагалі не проводила інструментально-лабораторний контроль за викидами на жодному з підприємств області, незважаючи на те, що була атестована і мала необхідну базу для виконання вимірювань⁸.

У містах України також вже не перший рік існує тенденція скорочення мереж екологічно більш прийняттого громадського електротранспорту на користь автомобілів. Приміром, експлуатаційна довжина трамвайних колій загального користування з 1998 до 2011 р. зменшилася на 231,4 км (11%).⁹ Натомість кількість автомобілів та обсяги викидів автомобільного транспорту неухильно зростають. Органи самоврядування майже не застосовують світовий досвід стримування чисельності індивідуальних автомобілів, обмеження їхнього доступу до центральних частин міст, рекреаційних та житлових зон. А найголовніше - не проводять системної політики з розвитку громадського та велосипедного транспорту.

Застосування біоетанолу, екологічно чистих сумішевих бензинів та біодизелю також дозволило б дещо поліпшити екологічний стан міст, допомогло виконати зобов'язання щодо відмови від застосування етильованого бензину, яке Україна взяла на себе на IV Конференції міністрів охорони навколишнього середовища країн - членів ЄС. Натомість Державна Програма "Етанол", прийнята Урядом ще у 2000 році¹⁰, якою планувалося впродовж 10 років налагодити в Україні виробництво біоетанолу, біодизелю, високооктанових кисневмісних добавок до бензинів залишилася не виконаною через відсутність фінансової підтримки. Нова аналогічна програма у даний час існує лише у формі концепції, що перебуває на етапі обговорення¹¹. При потребі лише

⁵ Щорічна доповідь про стан здоров'я населення України та санітарно-епідемічну ситуацію/ за ред. Р. В. Богатирьової, 2012

⁶ Державна служба статистики України. Статистична інформація. Захворюваність населення. <http://www.ukrstat.gov.ua/>

⁷ Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2011 році <http://menr.gov.ua/content/article/11797>

⁸ Звіт «Про результати діяльності Держекоінспекції України та її територіальних органів за 2012 рік»

http://dei.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=945:rezultaty-roboty-dei-ukrainy-ta-ii-terytorialnyh-organiv-za-2012-rik&catid=35&Itemid=272

⁹ http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/tz_rik/tz_u/ts_u.htm

¹⁰ Постанова КМУ від 4 липня 2000 р. N 1044

¹¹ <http://170820.minagro.web.hosting-test.net/page/?13274>

національного ринку у 5 мільйонів тон біоетанолу, у 2011 році в Україні вироблено лише 9 тисяч тон, впродовж 2005 – 10 років біоетанол взагалі не вироблявся.

Інформація Держсанепідслужби України про результати моніторингу поверхневих водойм свідчить про те, що незважаючи на спад промислового виробництва за останні роки та зменшення обсягів скидів у водойми, їхній екологічний стан погіршується практично за усіма показниками. Причина такої ситуації у тому, що і для підприємств-виробників продукції, і для комунальних водоканалів стало звичним економити на технологіях очистки стічних вод: очисні споруди у них або взагалі відсутні, або не використовуються на повну потужність, або морально та фізично застаріли.

Найбільшу кількість перевищень нормативів скидів у водні об'єкти встановлено екоінспекціями Тернопільської області (перевищення встановлено на усіх без виключення перевірених підприємствах), Дніпропетровської області (на 91 % перевірених підприємств) та Донецької області (79 %) ¹². Найбільший відсоток відхилень від нормативів якості води у відкритих водоймах за хімічними показниками відмічається у Луганській (100% проб) та Дніпропетровській (63,4%) областях, а за бактеріологічними показниками – у Одеській (37 %), Івано-Франківській (33,9%), Чернігівській (21,4%) та Харківській (18,2%) областях.

За даними Мінрегіону України, близько 4,6 мільйонів мешканців у 261 міському поселенні (161 місті та 100 селищах міського типу) 25 регіонів країни систематично отримує воду з відхиленням від нормативних вимог за фізико-хімічними та бактеріологічними показниками. Жителі понад 1200 сіл країни через природні або техногенні причини не мають гарантованих джерел водопостачання, тому вимушені частково або повністю користуватися привізною водою. Найвища частка таких поселень у Запорізькій (37,4%), Миколаївській (16%), Дніпропетровській (11,4%), Одеській (2,5%), Кіровоградській (3,1%), Херсонській (3,0%) областях ¹³.

Тимчасом на державному рівні схоже не переймаються пошуком засобів реалізації права на якісну питну воду. Натомість постійно проштотується у той чи інший спосіб рішення про надання тимчасових дозволів на реалізацію споживачам «питної води з відхиленням від вимог стандарту». Такі тимчасові дозволи до минулого року абсолютно протизаконно надавав водоканалам Держспоживстандарт, хоча у ст. 23 закону «Про питну воду та питне водопостачання» зазначено, що підприємства водопостачання повинні «обмежувати або припиняти роботу об'єктів централізованого питного водопостачання у разі виникнення необхідності оперативного реагування на погіршення якості води в джерелах питного водопостачання і неможливості доведення її до вимог державних стандартів». Але у жовтні 2012 року «народні обранці» внесли у цю статтю поправку, «узаконивши» подання людям неякісної питної води. Тепер водоканали мають право: «допускати тимчасове відхилення якості питної води від вимог державного стандарту на питну воду лише за умови наявності дозволу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері технічного регулювання, виданого на підставі висновку центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення».

Енергетично-сировинна (читайте – марнотратна та неконкурентноспроможна) економіка України надалі визначає високі показники щорічного утворення й нагромадження відходів. Протягом останніх десяти років загальні обсяги утворення промислових і побутових відходів в Україні безперервно зростають ¹⁴. Не стали переломними у цій практиці й останні роки: обсяги утворюваних відходів виробництва I-IV класів небезпеки у 2011 році зросли у порівнянні з 2010-м – з 419 мільйонів тон до 444 мільйонів. Загалом накопичено (лише в спеціально відведених місцях та на підприємствах, не рахуючи того, що звалено будь-де подалі від людського ока): у 2010 році - 13 267 мільйонів тонн відходів, а вже через рік - 14 422 мільйонів.

¹² Звіт «Про результати діяльності Держекоінспекції України та її територіальних органів за 2012 рік» http://dei.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=945:rezultaty-roboty-dei-ukrainy-ta-ii-terytorialnyh-organiv-za-2012-rik&catid=35&Itemid=272

¹³ Національна доповідь про якість питної води та стан питного водопостачання у 2011 році http://minregion.gov.ua/images/Pidrozdyly/MEDVED/_2011_.pdf

¹⁴ Концепція загальнодержавної програми поводження з відходами (проект)

Тут варто зауважити, що побутові відходи, які останнім часом стали справжнім прокляттям поселень та місць відпочинку українського люду, за офіційною статистикою у 2010 році склали лише 3% загальних обсягів (12,4 млн. тон), тоді як промислові та гірничі - 93,5%¹⁵. Нехтування створенням ефективної системи управління побутовими відходами, в основі якої повинно бути зменшення обсягів їхнього утворення та максимальне використання вторинних ресурсів, в Україні особливо очевидне у порівнянні з країнами ЄС. В ЄС лише 39,8% побутових відходів розміщується на полігонах, в Україні – 93%; переробляється та компостується відповідно — 39,9% та 3%.

Стрімко зростає генерування нових типів відходів, наприклад електронних: відео та аудіотехніки, побутових приладів, комп'ютерів, мережевого і телекомунікаційного устаткування. В країнах ЄС швидкість зростання їхніх обсягів у три рази більше зростання обсягу побутових. В країнах, що розвиваються, прогнозується ще більший темп нагромадження електронних відходів, причому, на відміну від ЄС, де 50 - 80 % електронних відходів збирається для утилізації, тут вони переважно опиняються на звалищах. У зв'язку з поширенням використання енергоощадних ламп (щороку в країну ввозять до 20 млн. таких ламп, які містять ртуть) в значних обсягах утворюється відходи, що містять ртуть та її токсичні сполуки.

Мінприроди «оновило» на сайті повідомлення про 10 та 100 об'єктів, котрі є найбільшими забруднювачами довкілля.¹⁶ З року в рік ситуація залишається незмінною: у «найбруднішій десятці» залишаються все ті ж знайомі імена: Дніпродзержинський «Комбінат імені Дзержинського», Маріупольський «Комбінат імені Ілліча», ВАТ «Запоріжсталь», Криворізький «АрселорМіттал», Бурштинська ТЕС... Вкотре напрошується запитання: якщо впродовж десятиліть не вдається зменшити негативний вплив монстрів-забруднювачів на довкілля та громадське здоров'я, змусити їх платити за спричинену екологічну шкоду – то чи не пора застосувати жорсткіші санкції - аж до зупинення виробництва?

Натомість значна частина екологічно небезпечних підприємств залишається поза увагою. Черговий приклад - Горлівський хімічний завод у Донецькій області, колишнє оборонне підприємство, що накопичило велику кількість токсичних та вибухонебезпечних відходів. Серед них - біля 2,5 тисяч тонн мононітрохлорбензолу, речовини I класу небезпеки. У 2009 р за допомоги фонду Blacksmith Institute (США) було перезатарено 500 бочок (32 тони) цієї отрути. Однак 11,6 тисяч тонн ґрунту, забруднених мононітрохлорбензолом, все ще залишаються на території підприємства. Крім того на хімзаводі накопичено біля 30 тонн вибухонебезпечних відходів виробництва тротилу. Зберігається ця небезпечна суміш у могильнику, строк експлуатації якого давно минув. Моніторинг хімічних процесів у могильнику не ведеться, загрози вибуху не усунені. А поруч, на заводі «Стирол», знаходяться два сховища аміаку ємністю по 10 тис. кубометрів, цистерни з олеумом та аміаком, залізниця... Хоча вирішення проблеми Горлівського хімзаводу намічено «Загальнодержавною програмою поводження з токсичними відходами», практичні кроки з року в рік відкладаються¹⁷.

У новинах веб-порталу Генпрокуратури (ГПУ) можна віднайти інформацію про окремі злочини проти довкілля та випадки порушення екологічних прав. Так, приміром у одному з них ГПУ повідомила, що за останні десять років площа полігонів і звалищ для захоронення відходів зросла в Україні більш ніж удвічі. Більше тисячі із понад шести тисяч цих об'єктів не відповідають нормам безпеки, більше третини – не паспортизовані. ГПУ імітує титанічну активність у боротьбі з правопорушеннями у сфері поводження з відходами. Якщо вірити її повідомленням, за результатами проведених прокурорами у 2012 році перевірок до відповідальності притягнуто 3,8 тисячі посадових осіб, з яких майже половина – органів державного контролю, до суду направлено 79 кримінальних справ. Пред'явлено 112 позовів про відшкодування 32,5 мільйонів гривень, з яких 52 задоволено на суму 12,5 мільйонів¹⁸.

¹⁵ Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища України в 2010 році http://www.menr.gov.ua/ND_2010.pdf

¹⁶ <http://www.menr.gov.ua/content/article/201>

¹⁷ <http://himprom.ua/eksklyuziv-krovyanoj-yad-vyvezli-iz-ukrainy-new640>
<http://ru.decovita.com.ua/article/a-24.html>

¹⁸ http://www.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=114268&fp=110

Але універсальні принципи екологічної політики «забруднювач платить», «правопорушник компенсує збитки» в Україні практично не діють. За офіційним повідомленням Державної екологічної інспекції України (ДЕІ) загальна сума розрахованих збитків за порушення вимог природоохоронного законодавства у 2012 році склала 1 млрд. 660 млн. гривень. З метою відшкодування збитків заподіяних державі, ДЕІ пред'явила претензій та позовів на загальну суму 995 млн. гривень. Натомість у 2012 році сума стягнутих за ними до Держбюджету претензій склала усього лиш 47,3 млн. гривень, що складає 5% від суми пред'явлених та 47% від показника стягнутих у 2011 році¹⁹!!!

Не можна оминати увагою й того безпрецедентного факту, що у більшості областей України станом на кінець 2012 року відсутні діючі регіональні програми охорони довкілля: термін дії попередніх програм минув у 2010 – 2011 роках, але звітів про їхнє виконання – а скоріше невиконання - жодна з обласних держадміністрацій не представила, порушивши тим норми п. 3, 5 ст. 119 Конституції.

Натомість територіальні органи Мінприроди після прийняття 16 жовтня 2012 року одіозного закону "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо оптимізації повноважень органів виконавчої влади у сфері екології та природних ресурсів, у тому числі на місцевому рівні)" перебувають у стані радикальної реорганізації: ліквідуються державні управління охорони довкілля, двадцять одна державна екологічна інспекція ліквідована в регіонах станом на січень 2012 року.

Тобто у системі природоохоронних органів зараз панує справжня руїна - найбільш масштабна за всю історію української незалежності втрата досвіду, кадрового потенціалу, ресурсів. Тимчасом державні адміністрації не поспішають перебирати на себе функції ліквідованих структур Мінприроди, зокрема й розробляти програми охорони довкілля на перспективу.

Як бачимо, кроки владної верхівки, котра послідовно обслуговує інтереси великого капіталу, спрямовані на подальшу маргіналізацію екологічної політики у системі державної політики України. Сировинна орієнтація економіки, котра за інерцією культивується нею, позбавляє країну перспектив розвитку, обертається все більшим обсягами забруднення довкілля, виснаження природних ресурсів, марнуванням природного капіталу при все більш гострому дефіциті часу для модернізації, а відтак - зростанням загроз для нинішнього і майбутніх поколінь.

2. Право вільного доступу до екологічної інформації

Схоже, що Мінприроди нарешті відреагувало на дошкульну критику громадських організацій стосовно багаторічного порушення ним норми статті 25-1 закону «Про охорону навколишнього природного середовища» про щорічну розробку, розміщення в Інтернеті, друк окремим виданням та внесення на розгляд Верховної Ради Національної доповіді про стан навколишнього природного середовища. Впродовж 2012 року міністерство «ударними темпами» повертало багаторічні борги у справі доступу до інформації, внаслідок чого на його офіційному веб-порталі все ж з'явилися три заборговані національні доповіді: за 2009²⁰, 2010²¹ та 2011 роки²². Доповідь за 2008 рік, схоже, вже не розроблятиметься ніколи - і на те нема ради...

Втім інституційно слабе Мінприроди неспроможне забезпечити вичерпне виконання вимог згаданої вище статті базового природоохоронного закону про екологічне інформаційне забезпечення іншим вищими органами державної влади. Для них екологічна інформація цікава лише в сенсі перерозподілу природних ресурсів між фінансово-політичними групами. Тому вже впродовж восьми років Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища не розглядається у Верховній Раді, не публікується окремим виданням, отож існує лише у вигляді PDF-файла на сторінці міністерства у Інтернеті.

¹⁹ «Результати роботи Держекоінспекції України та її територіальних органів за 2012 рік»
http://dei.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=945:rezultaty-roboty-dei-ukrainy-ta-ii-terytorialnyh-organiv-za-2012-rik&catid=35&Itemid=272

²⁰ <http://www.menr.gov.ua/content/article/9919>

²¹ <http://www.menr.gov.ua/content/article/9921>

²² <http://menr.gov.ua/content/article/11797>

Не кращою видається ситуація з оприлюдненням регіональних доповідей про стан навколишнього природного середовища. На веб-порталі Мінприроди знаходимо регіональні доповіді за 2009 рік²³, на сайтах його територіальних управлінь – за 2010-й та подекуди за 2011-й.

Хоча закон насправді покладає обов'язок здійснення екологічного інформування не на обласні управління охорони довкілля. Натомість - на Раду міністрів АРК, обласні, Київську та Севастопольську державні адміністрації. І це розуміло – саме територіальні органи виконавчої влади мають всю повноту влади для того, аби отримати потрібну інформацію від усіх державних структур, що здійснюють моніторинг довкілля. Саме оприлюднена через підконтрольні їм засоби масового розголосу екологічна інформація має найбільше шансів на те, аби бути адекватно сприйнятою суспільством та сприяти формуванню пріоритетного ставлення до екологічних проблем. Але ви марно шукатимете хоч би якихось слідів діяльності з екологічного інформування на веб-порталах та у друкованих виданнях держадміністрацій – її там нема і практично ніколи не було. Не змінилася ситуація на краще й у 2012 році: регіональні доповіді про стан навколишнього природного середовища оприлюднюються лише на веб-порталах управлінь Мінприроди, робиться це із запізненням.

Як і у минулі роки, спостерігаємо дедалі більше відставання з оприлюдненням спеціальних доповідей Мінприроди – протягом 2012 року жодна нова доповідь не з'явилася на його веб-порталі.²⁴ Нині «найсвіжішою» з них є Доповідь про виконання загальнодержавної програми формування національної екомережі, датована 2006-м.

МБО «Екологія-Право-Людина» (ЕПЛ) протягом року здійснила аналіз змін, внесених до нормативних актів Мінприроди у сфері інформаційних відносин - у зв'язку із прийняттям закону «Про доступ до публічної інформації» та нової редакції закону «Про інформацію». Аналіз показав, що в цілому накази Мінприроди приведені до законодавчих новацій. Разом з тим, ЕПЛ висловила низку зауважень до актів, якими врегульовано віднесення публічної інформації до службової, встановлення розміру витрат на копіювання та друк, а також визначення переліку видів екологічної інформації, яка повинна розміщуватися на веб-сайті Мінприроди²⁵.

Як уже повідомлялося у попередніх доповідях про дотримання екологічних прав, у жовтні 2011-го Окружний адмінсуд Києва ухвалив рішення за позовом ЕПЛ до Мінприроди про визнання протиправною бездіяльності міністерства, яка полягала у неоприлюдненні висновків державної екологічної експертизи на його офіційному веб-сайті. Київський апеляційний адміністративний суд 22.11.2012 р. підтримав це рішення та зобов'язав міністерство розмістити у Інтернеті більш ніж 1000 висновків експертиз²⁶. Судові рішення вступили у законну силу, але міністерство не поспішає їх виконувати. Досі на його сайті жодного висновку екоекспертиз не розміщено. У цьому нескладно переконатися, завітавши на сторінку Відділу державної екологічної експертизи²⁷. Більш того, інформація відділу взагалі не оновлюється, починаючи з 2011 року, що зайвий раз свідчить про деградацію цього, чи не найважливішого інституту державної екологічної політики в Україні. Практика оприлюднення висновків державної експертизи поодинокими регіональними управліннями Мінприроди нині виглядає скоріше виключенням, аніж правилом.

У порівнянні з Мінприроди Державна служба статистики України виглядає дещо більш пунктуальною у справі оприлюднення екологічної інформації. Так у 2012 році нею видано статистичний збірник «Довкілля України», що містить зведену інформацію за попередній рік та динаміку окремих показників антропогенного впливу на довкілля за два останні десятиліття²⁸.

Тоді як Генпрокуратура, заклопотана виснажливим пошуком криміналу у діях лідерів опозиції, як і минулоріч, не спромоглася ані представити Парламентові («відповідно до статті 2 Закону України «Про прокуратуру») щорічну аналітичну інформацію про стан законності в державі за 2010, 2011 та 2012 роки, ані оприлюднити її на власному веб-порталі²⁹. Тому поодинокі повідомлення про злочини проти довкілля та порушення екологічних прав громадян доводиться шукати у анонсах новин прокуратури та ЗМІ.

²³ <http://menr.gov.ua/content/article/7789>

²⁴ <http://www.menr.gov.ua/content/article/6010>

²⁵ http://epl.org.ua/fileadmin/user_upload/dodatky_do_anonsiv/analiz_normdoc_pravky_Lizy.docx

²⁶ <http://epl.org.ua/novini/anons/backPid/393/article/5331/>

²⁷ <http://menr.gov.ua/content/article/7550>

²⁸ <http://www.ukrstat.gov.ua/>

²⁹ <http://www.gp.gov.ua/ua/vlada.html>

Міністерство регіонального розвитку (Мінрегіон), котре впродовж кількох років ігнорувало вимогу ст. 9 закону «Про питну воду та питне водопостачання», тож не розробляло та не оприлюднювало «Національну доповідь про якість питної води та стан питного водопостачання», нарешті відреагувало на критику. Остання відома нам водна доповідь була датована 2006 роком. Попри чутки про розробку доповіді за 2009 рік, відшукати хоча б згадку про неї на веб-порталі Мінрегіону не довгий час не вдавалося. Лише 23 квітня 2012 року вона стала видимою сайті міністерства³⁰. Але справжнім святом для шукачів інформації про якість води, яку споживають українці, мало би стати 30 січня 2013-го – цього дня сайт міністерства просто таки заряснів щорічними доповідями про якість питної води - спливали відразу дві: за 2010 та 2011 роки!³¹. Щоправда, надто втішатися цим фактом не варто: за визнанням самого Мінрегіону, деякі обласні управління ЖКГ у процесі збору інформації взагалі на подали відомостей за 2010 – 2011 роки, деякі ж просто поміняли у звітних формах 2009 на 2010 та 2011 роки³². Частина ж відомостей, розміщених у доповідях, виявляється дезінформацією: так у ній стверджується, що цілодобове централізоване водопостачання здійснюється у 100% міст Тернопільської, Харківської та Чернігівської областей, що абсолютно не відповідає істині.

Практично в усіх областях України не оприлюднюються, а часто взагалі відсутні регіональні програми охорони довкілля. Вкотре нагадуємо, їхня розробка та виконання є конституційним обов'язком обласних держадміністрацій (стаття 119 Основного закону), який практично ніколи ними не виконувався. На практиці цей тягар досі несли територіальні управління Мінприроди, котрі нині перебувають у стані ліквідації. Якщо приміром, Ви звернетесь до розділу «обласні програми охорони НПС» на веб-порталі Державного управління у Тернопільській області³³, то наштотхнетеся на повідомлення «Вам не дозволено переглядати цей ресурс. Ви повинні зайти в систему як користувач». Зайти у систему Вам буде дуже непросто. Чи не тому, що термін дії попередньої обласної програми охорони довкілля минув ще у 2011 році, а нову ніхто й не починав розробляти? Аналогічна ситуація у більшості областей України...

3. Реалізація права участі в прийнятті рішень з питань, що стосуються довкілля

3.1. Доповідь неурядових організацій «Громадська оцінка національної екологічної політики» за 2011 рік.

Ймовірно, найбільш масштабним проявом співпраці неурядових організацій у напрямку реалізації права участі в прийнятті рішень з питань довкілля стало цього року написання «Щорічної доповіді НУО «Громадська оцінка національної екологічної політики». Щорічне розроблення такої доповіді передбачено «Національним планом дій з охорони навколишнього природного середовища України на період 2011–2015 року» (НПД)³⁴. Раніше аналогічного формату документ було створено групою НУО у 2003 році³⁵. Нинішня Доповідь розроблялася у рамках проекту, підтриманого Євросоюзом³⁶. Впродовж грудня 2012 року відбулися 5 регіональних обговорень проекту Доповіді, до яких долучились 220 учасників з 200 організацій.

У доповіді висвітлено думку громадськості щодо стану і тенденцій формування екологічної політики в Україні. Авторський колектив на основі власних та досліджених матеріалів аналізує державну екополітику у 8-ми частинах доповіді, розміщеної на 339 сторінках тексту.

Як зазначено у самій Доповіді, її призначено для використання у повсякденній роботі «представниками Уряду, Адміністрації Президента, депутатами всіх рівнів, фахівцями з питань екополітики, членами неурядових організацій, представниками ЗМІ». Водночас варто зазначити, що НПД не передбачає жодних конкретних процедур розгляду та врахування органами влади пропозицій, сформульованих у Громадській оцінці національної екополітики.

³⁰http://minregion.gov.ua/index.php?option=com_k2&view=itemlist&task=category&id=375%3Avodopostachannya&Itemid=167&lang=uk&limitstart=20

³¹http://minregion.gov.ua/index.php?option=com_k2&view=itemlist&task=category&id=375%3Avodopostachannya&Itemid=167&lang=uk

³² Національна доповідь про якість питної води та стан питного водопостачання у 2011 році
http://minregion.gov.ua/images/Pidrozdzily/MEDVED/_2011_.pdf

³³ http://ecoternopil.gov.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=9&Itemid=39

³⁴ <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/577-2011-%D1%80/page3>

³⁵ <http://www.ecoleague.net/34903999-195.html>

³⁶ Проект «Додаткова підтримка Міністерства екології та природних ресурсів України у впровадженні секторальної бюджетної підтримки».

25 грудня Робоча група з підготовки Доповіді-2011 представила результати своєї роботи у приміщенні Мінприроди. На жаль, на церемонію представлення Доповіді перші особи міністерства не з'явилися. Невдовзі Доповідь з'явилася на веб-порталі Мінприроди у розділі «Зв'язки з громадськістю» - «Орхуський центр»³⁷. Жодної реакції на її появу зі сторони Уряду, Адміністрації Президента, Верховної Ради України поки що не помічено. Не отримала вона належного відображення й у національних ЗМІ. Ситуація із розробкою цього документу та станом «реагування» на нього влади наочно демонструє готовність владного істеблішменту до діалогу з організаціями громадянського суспільства. Водночас достатньо очевидним є те, що ситуація ця повинна стимулювати НУО до пошуку нових, більш ефективних форм самоорганізації, аби врешті-решт не допустити остаточного занепаду екологічної політики.

Тимчасом станом на початок 2012 року створено робочу групу з підготовки «Громадської оцінки національної екологічної політики у 2012 році» у новому складі авторів.

3.2. Громадянські протести проти планів видобутку нетрадиційних газів.

Впродовж 2011 – 12 років в Україні точаться дискусії стосовно критеріїв прийнятності реалізації великомасштабних проектів розробки сланцевого газу та нетрадиційних газів з використанням технології гідророзриву гірських порід (фрекінгу). Як відомо, видобуток нетрадиційних газів цим методом може призвести до значного негативного впливу на довкілля. Так, буріння і експлуатація свердловин для видобутку сланцевого газу Олеського і нетрадиційного газу Юзівського родовища можуть спричинити цілу низку екологічних проблем, з якими Україна раніше не стикалася.

Низка європейських країн вже ввела мораторій на використання фрекінгу при видобуванні нетрадиційних газів. У вересні цього року Конгрес Міжнародного союзу охорони природи (МСОП) прийняв резолюцію №118, в якій закликав держави призупинити видачу ліцензій на видобуток газу методом гідророзриву, а також заборонити його застосування поблизу родовищ питної води, у сейсмонебезпечних районах, у районах з дефіцитом води, поблизу сейсмічних розломів і на природоохоронних територіях.

Громадські природоохоронні організації стурбовані непрозорістю у розробленні проектів видобування сланцевого газу та відвертим їх лобюванням окремими посадовцями, у тому числі міністром Е. Ставицьким.

Наприкінці року група авторитетних громадських природоохоронних організацій національного та міжнародного рівня звернулися з відкритим листом до Європарламенту, в якому висловили своє занепокоєння екологічними загрозами з огляду на можливий початок великомасштабного видобутку в Україні сланцевого газу. Автори звернення пропонують Європарламентові не підтримувати потенційно небезпечні для довкілля та здоров'я проекти³⁸. Звернення підписали лідери Бюро екологічних розслідувань, ВЕГО «Мама-86», Всеукраїнської екологічної ліги, ЕГ «Печеніги», МБО «Екологія – Право – Людина», Національного екоцентру України.

3.3. Громадянські акції протесту у Маріуполі.

Найбільш масовими впродовж 2012 року були протестні екологічні акції у м. Маріуполі. Викликані вони безпрецедентно високими обсягами викидів забруднюючих речовин металургійними підприємствами міста, зокрема: металургійним «Комбінатом імені Ілліча», «Азовсталлю», «Азовелектросталлю». Лише після низки радикальних вуличних акцій, як наприклад, короткочасне перекриття руху автотранспорту у центральній частині міста під час мітингу 13 жовтня, протестувальникам вдалося привернути увагу влади та власників підприємств до багаторічної невіршеності екологічних проблем та розпочати переговорний процес³⁹.

Найчисельніший, п'ятитисячний мітинг, що відбувся 4 листопада під гаслом «Стоп смог!», завершився ухваленням резолюції, адресованої Президентові, Уряду, Міністрам екології, охорони здоров'я, Омбудсману, власникові компанії «СКМ» та «Метінвест» Рінату Ахметову та

³⁷ <http://menr.gov.ua/content/category/265>

<http://www.menr.gov.ua/media/files/PublicAssessmentReport2011UKR.pdf>

³⁸ <http://epi.org.ua/novini/anons/backPid/1/article/5256/>

³⁹ <http://kislroda.net.ua/news/view/13>

<http://kislroda.net.ua/news/view/19>

іншим адресатам. Учасники мітингу вимагали проведення модернізації технологічних процесів на металургійних гігантах, встановлення ефективного контролю за викидами та вмістом токсичних сполук у міському повітрі, надання Маріуполу статусу зони екологічного лиха, проведення оздоровлення дітей міста за рахунок власників підприємств-забруднювачів і т. ін.⁴⁰

3.5. Громадянські протести проти реалізації програм будівництва ГЕС у Карпатському регіоні.

Останнім часом регіональні органи влади затвердили безпрецедентні за масштабами плани побудови у Карпатах малих ГЕС. Так, 330 ГЕС має з'явитися на Закарпатті, від 50 до 150 – на Івано-Франківщині та Буковині, близько 20 – на Львівщині. На деяких річках, зокрема Черемоші планується збудувати понад 30 ГЕС. Спорудження такої кількості ГЕС, на думку науковців, є надзвичайно великою загрозою для біологічного та ландшафтного різноманіття Карпат. Науково не обгрунтовані проекти можуть призвести до незворотного руйнування річкових та гірських екосистем, формуванню низки загроз екологічній безпеці гірських поселень. Вони є нічим іншим, як рецидивами радянської практики підкорення природи. Схоже на те, що ані екологічні катастрофи, ані міжнародні скандали нічому не навчили новітніх більшовиків. Нині заради відмивання прибутків через «зелений тариф» на електроенергію вони готові до знищення природного спадку Карпат.

14 березня - у «Міжнародний День боротьби проти гребель - за річки, за воду і життя» стартувала Всеукраїнська громадська кампанія «Збережемо Карпати від забудови малими ГЕС», що об'єднала представників громадських організацій, туристичних клубів, науковців та журналістів.⁴¹ Впродовж року у рамках кампанії було проведено кілька робочих зустрічей (у тому числі у Верховній Раді України), надсилання інформаційних запитів та звернень, подання судових позовів.

4. Реалізація права на доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля

Як і у попередні роки, поодинокі прецеденти успішного захисту екологічних прав в суді створювалися здебільшого громадськими організаціями.

Впродовж року низку судових перемог здобула МБО «Екологія-Право-Людина» (ЕПЛ). За її позовом Одеський апеляційний адміністративний суд 6 листопада 2012 року прийняв рішення в справі про вилучення заповідних земель для потреб НАЕК «Енергоатом»⁴². Суд визнав незаконним рішення Миколаївської обласної ради 2006 року про вилучення 27,72 га земель ландшафтного парку «Гранітно-степове Побужжя». Суди поставили під сумнів можливість постійного користування землями парку НАЕК «Енергоатом» та повернули їхнє попереднє цільове призначення – природоохоронні землі. Суди прийшли до кількох важливих висновків: надання в користування особливо цінних земель, до яких і відносяться землі природно-заповідного фонду, проводиться за погодження із Верховною Радою. У таких справах, враховуючи загальнонаціональне суспільне значення заповідного фонду, спірні відносини є публічно-правовими, відтак необмежене коло осіб має право на звернення до суду щодо оскарження спірних рішень суб'єктів владних повноважень щодо цих об'єктів.

30 серпня 2012 року Львівський господарський суд повністю задовольнив позовні вимоги ЕПЛ до підприємства-забруднювача в спорі про витребування екологічної інформації. Суд визнав за суб'єктами господарювання обов'язок з надання екологічної інформації за запитом і, відповідно, зобов'язав відповідача надати ЕПЛ копії документів, що були предметом спору - матеріалів, у яких обгрунтовуються обсяги викидів та звіту по інвентаризації викидів. Таке рішення суду є доволі знаковим, адже громадська організація нарешті отримала доступ до проектних документів, які зберігаються на підприємствах⁴³.

У 2012 році ЕПЛ оскаржила законність багатократно критикованого за невідповідність стандартам Організації за захисту громадянської участі до обговорення питань щодо прийняття рішень з питань довкілля, затвердженого Урядом у переддень останньої Наради Сторін

⁴⁰ <http://kisloroda.net.ua/news/view/31>

⁴¹ www.pryroda.in.ua/miniges

⁴² <http://epl.org.ua/novini/anons/browse/1/backPid/393/article/5280/>

⁴³ <http://epl.org.ua/novini/anons/backPid/393/article/5362/>

конвенції.⁴⁴ Організація виграла адміністративний процес у суді першої інстанції та готується до його продовження у апеляційній.

Київський еколого-культурний Центр (КЕКЦ) і «Екоправо-Київ» впродовж року спільно подали 5 судових позовів, з них 2 завершилося блискучими перемогами природоохоронців, за двома позовами судовий розгляд триває.

Так 9 жовтня Вищий адміністративний суд України (ВАСУ) став на захист заповідника «Розточчя» у справі КЕКЦ та «Екоправа» проти Міносвіти, скасувавши міністерський наказ про «реорганізацію» заповідника, яким його було позбавлено прав юридичної особи⁴⁵. Цікаво, що ані Президент, ані Мінприроди, ані НАНУ, ані Генпрокуратура, ані академічна еліта Національного лісотехнічного університету України - до яких адресувалися численні листи захисників заповідника – не стали на захист «Розточчя» від сваволі міністра Д. Табачника. Лише завдяки наполегливим зусиллям громадських організацій законність відновлена та заповідник врятовано.

Днем пізніше той самий ВАСУ поставив крапку у дворічній справі КЕКЦ та «Екоправо-Київ» проти Мінприроди, прийнявши ухвалу за касаційною скаргою міністерства на постанову Окружного адмінсуду Києва та ухвалу апеляційного суду, котрими вже двічі визнавався протизаконним його наказ №289 від 09.06.2008 року, що затверджував черговий перелік конфіденційної інформації у системі Мінприроди.⁴⁶ Переможну справу супроводжувала адвокат «Екоправо-Київ» Г. Левіна.

30 липня Закарпатський окружний адміністративний суд ухвалив постанову за позовом активістів громадських природоохоронних організацій В. Феськова, В. Волошина, О. Станкевич, О. Солоня та О. Лукші, визнавши протиправним та скасувавши рішення Закарпатської обласної ради №310 від 4 листопада 2011 року «Про затвердження локальних та обласної схем розташування малих гідроелектростанцій», котрим було передбачено будівництво 360 малих ГЕС на гірських річках Закарпаття. Практична його реалізація, на переконання екологів могло призвести, до руйнування екосистеми Карпат. У квітні 2012 року, після неодноразових спроб переконати обласну раду скасувати одіозне рішення, громадські лідери звернулися до суду⁴⁷. Цікаво, що їхню позицію у судовій справі підтримало Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства. Суд прийшов до висновку, що обласна рада прийняла рішення про схеми розташування малих ГЕС без наявності висновку державної експертизи та всупереч вимогам статті 14 закону «Про регулювання містобудівної діяльності».⁴⁸

Генпрокуратура також повідомляла про власні перемоги у судах, зокрема за фактами протиправного вилучення земель природно-заповідного фонду. Так за позовом заступника Генпрокурора України Львівський апеляційний господарський суд скасував низку рішень Татарівської сільради Івано-Франківської області, прийнятих упродовж 2001 - 2011 років, про передачу господарському товариству в довгострокову оренду 25 га заповідних земель Карпатського національного природного парку (НПП), а також визнав недійсним договір оренди землі⁴⁹.

Неабиякого успіху домоглася Генпрокуратура й у багаторічній судовій тяганині за фактом протиправного вилучення під забудову земель заказника «Острів Жуків» у Кончі-Заспі. За повідомленням ГПУ, нещодавно розміщеним на її веб-порталі⁵⁰, Вищий адміністративний суд України (ВАСУ) нарешті задовольнив касаційну скаргу прокуратури та скасував вердикт суду попередньої інстанції. Той залишав у силі одіозне рішення Київради, котрим «житловому кооперативу», членами якого виступили 4 персони, ще в 2007 році було безоплатно передано у

⁴⁴ Постанова Кабінету Міністрів України від 29 червня 2011 р. № 771 «Про затвердження Порядку залучення громадськості до обговорення питань щодо прийняття рішень, які можуть впливати на стан довкілля»

⁴⁵ Ухвала ВАСУ від 09.10.12 року у справі № К/9991/15496/11 за касаційною скаргою Міністерства освіти та науки України на Постанову Окружного адміністративного суду м. Києва від 13.01.2011 р. та Ухвалу Київського апеляційного адміністративного суду від 10.03.2011 р.

⁴⁶ Ухвала ВАСУ від 10.10.12 року у справі № 38197/10 за касаційною скаргою Мінприроди на Постанову Окружного адміністративного суду м. Києва від 06.08.2010 року та ухвалу Київського апеляційного адміністративного суду від 4.11.2010 року

⁴⁷ <http://zakarpattya.net.ua/News/98993-Budivnytstvo-360-HES-na-Zakarpatti-skasovano-sudom>

⁴⁸ <http://reyestr.court.gov.ua/Review/25469554>

⁴⁹ http://www.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=115109&fp=60

⁵⁰ http://www.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=115418&fp=40

власність для будівництва житла 44 гектарів заповідних земель на Жуковому острові, а також майже 60 га передано у довгострокову оренду. Чи справдиться переможна реляція ГПУ про те, що у заказнику «Острів Жуків» таки ліквідують сумнозвісний «кооператив»? - час покаже...

Тут не можна не зазначити, що дієвим стимулом для Генпрокуратури у справах на захист Жукового острова впродовж кількох років була наполеглива активність у цьому питанні Національного екологічного центру України (НЕЦУ), та в першу чергу безкомпромісного лідера молодіжного відділення НЕЦУ Олексія Василюка⁵¹.

Врешті-решт у грудні 2012 року прокуратура виграла ще два судових процеси у контексті захисту охоронних земель Кончі-Заспи від протиправної приватизації. Спочатку Вищий господарський суд задовольнив касаційну скаргу прокуратури Київської області та визнав недійсними державні акти комерційного підприємства на право власності 260 гектарів земель водного фонду в Обухівському районі Київської області⁵². А невдовзі Апеляційний суд Київської області залишив без змін рішення Обухівського райсуду за позовом ГПУ та визнав незаконними розпорядження Обухівської РДА про безоплатну приватизацію 75 га охоронних земель водного фонду в межах Козинської сільради вартістю 122 мільйони - «для ведення особистого селянського господарства». Будемо сподіватися, що спрагли до селянської праці громадяни змиряться з цим рішенням суду, на зміну їм не прийдуть інші охочі започаткувати у Кончі-Заспі «особистого селянського господарства» - тож врешті-решт ті ласі шматки дніпровських заплав буде повернуто державі⁵³.

Але суди у багатьох випадках приймали рішення не в інтересах екологічних прав громадян. Так 9 жовтня 2012 року ВАСУ, скориставшись бездіяльністю у цьому питанні Київської МДА, скасував постанову Київського апеляційного суду від 21.06.12 р., якою призупинялися незаконні дії з привласнення 4 тис. га приміських лісів Києва (т. зв. «Біличанського лісу» у складі Святошинського лісопаркового господарства) владою смт. Коцюбинське. Цим рішенням ВАСУ відібрав у киян безцінні рекреаційні території - з перспективою подальшої їх приватизації та забудови⁵⁴.

Дедалі частіше законодавчі гарантії вільного доступу до інформації, що міститься у висновках державних екологічних експертиз та у розділах з оцінки впливу на навколишнє природне середовище інвестиційних проектів ігноруються й самими судами. Далеко не завжди громадяни можуть захистити в суді своє право на екологічну інформацію. Так у січні 2012 року Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ відмовив у відкритті касаційного провадження у справі за позовом ЕГО «Зелений Світ», що стосувалася порушення права вільного доступу до екологічної інформації⁵⁵. У цьому випадку суди трьох інстанцій проігнорували законодавчі норми⁵⁶, згідно яких до розпорядників інформації, зобов'язаних надавати за запитами інформацію, прирівнюються суб'єкти господарювання, які володіють інформацією про стан довкілля.

5. Випадки переслідувань за природоохоронну діяльність.

⁵¹ <http://necu.org.ua/vs-skasovue-rishennya-zhukiv/>
<http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/2814AB6FDA6355BCC22575BD003EC12D?opendocument>
<http://helsinki.org.ua/index.php?id=1259398848>
<http://narod.ru/disk/15422565000/%D0%A0%D1%96%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D1%81%D1%83%D0%B4%D1%83.doc.html>

⁵² http://www.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=114195&fp=110

⁵³ http://www.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=114265&fp=110

⁵⁴ <http://kiev.pravda.com.ua/publications/4a7189bcf38fa/>

⁵⁵ Розділ „Оцінка впливу на навколишнє природне середовище” робочого проекту „Розробка Пилипчанського родовища гіпсів Борщівського району Тернопільської області

⁵⁶ Ст. 25, 25-1 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», пункти 2 - 3 ст. 13 Закону України «Про доступ до публічної інформації»

5.1 Вбивство еколога Володимира Гончаренка. 1 серпня 2012 року був жорстоко побитий, а потім помер у лікарні від отриманих травм Володимир Гончаренко - еколог, керівник громадського руху «За право громадян на екологічну безпеку», видавець газети «Екобезпека».

Рідні, друзі та колеги В. Гончаренка пов'язують цей злочин з його активною громадською діяльністю, яка була спрямована на захист довкілля, екологічних прав, викриття корупції та протидію безвідповідальності місцевих чиновників у вирішенні питань охорони довкілля. 27 липня В. Гончаренко на своїй останній прес-конференції розповів про обладнання із 180 тоннами хімічно забрудненого металобрухту у Кривому Розі.

10 серпня 142 представників громадських організацій направили колективне звернення Президентові України та керівникам правоохоронних органів – з вимогою взяти під контроль хід розслідування цього зухвалого злочину. Крім того, кілька правозахисних та правоохоронних організацій звернулись до Бюро Організації Конвенції зі скаргами на бездіяльність Мінприроди у розслідуванні фактів, оприлюднення яких, на їх думку, й стали причиною загибелі громадського активіста.⁵⁷ Станом на кінець 2012 року слідство у справі про вбивство В. Гончаренка не завершено.

5.2 Судове переслідування за природоохоронну та журналістську діяльність.

6 вересня 2012 року Держинський суд м. Харкова відкрив провадження у справі про захист честі, гідності, ділової репутації та відшкодування моральної шкоди в сумі 158 тисяч гривень проти журналіста Олега Перегона та громадської організації «Зелений Фронт»⁵⁸. Позивач у справі вбачав зазіхання на власну гідність у публікації на сайті «Зеленого Фронту» стосовно обмеження прав на загальне користування лісовими ресурсами мешканців сіл Жовтнєве та Борщова Харківського району⁵⁹. Цей позов відкрив чергову судову справу проти лідерів природоохоронної організації та активістів згаданих сіл, котрі виступають за відновлення власних екологічних прав та проти рубок у лісі, що перебуває у приватній власності позивача. Попередня справа за позовом про захист честі, гідності, ділової репутації та відшкодування моральної шкоди проти громадянки Вікторії Страшко завершилася мировою угодою⁶⁰.

Як повідомила ВГО «Громада Рибалок України» (ГРУ), у квітні 2012 року Державне агентство рибного господарства України звернулося до Оболонського райсуду Києва з позовом про захист своєї ділової репутації до президента цієї громадської організації Андрія Неліпи⁶¹. Причиною звернення до суду лідер ГРУ вважає критичну позицію стосовно діяльності Агентства, багатократно висловлену ним у зверненнях до органів влади, публікаціях у ЗМІ і т. ін. А. Неліпою було виграно суд першої інстанції. А 25 жовтня Апеляційний суд м. Києва, розглянувши апеляційну скаргу Держрибагентства, прийшов до висновку, що суд першої інстанції вирішив справу на користь ГРУ обґрунтовано, законно і у відповідності до правових норм. Доводи апеляційної скарги це рішення не спростовують та підстави для його скасування відсутні.

5.3. Тиск на позицію Громадської ради при Мінприроді.

З моменту заснування Мінприроди намагалося розвивати діалог з громадськістю. Громадська рада (ГР) при Мінприроді була створена в 1995 році і стала одним з перших в Україні такого роду інституцій. До неї входили всеукраїнські та міжнародні організації, зареєстровані Мінюстом, статутна діяльність яких пов'язана з охороною довкілля.

У нинішньому складі ГР була створена влітку 2011 р. у відповідності з Постановою Кабміну №966 від 03.11.2011 р. Рада загалом успішно співпрацювала з Мінприроді. З протоколами засідань можна ознайомитись на сайті Мінприроді⁶².

⁵⁷ <http://www.aarhusclearinghouse.org/news/1000433/?year=0>
<http://k-z.com.ua/proisshestviya/22732-nazvano-peredbachuvani-prichini-zhorstokoji-smerti-ekologa-volodimira-goncharenka>,
<http://pryroda.in.ua/blog/v-dnipropetrovsku-vbyto-ekoloha-volodymyra-honcharenka/>,
<http://www.radiosvoboda.org/content/article/24668606.html>,
<http://www.helsinki.org.ua/ru/index.php?print=1344855597>

⁵⁸ <http://www.zfront.org/slovo-v-zaschitu-cheloveka-s-uschemlennym-dostoinstvom/>

⁵⁹ <http://www.zfront.org/nash-otvet-sherloku-holmsu/>

⁶⁰ <http://www.hr-lawyers.org/en/index.php?id=1265035383>

⁶¹ <http://www.ribaki.org.ua/forum/printthread.php?t=1926>

⁶² <http://www.menr.gov.ua/content/category/273>

Конфлікт між керівництвом Мінприроди та ГР окреслився довкола питання про звільнення з посади директора Карпатського біосферного заповідника (КБЗ), Ф. Гамора. Подання на звільнення було ініційоване Рахівською районною та Закарпатською обласною адміністрацією. Основною причиною вочевидь було послідовне намагання директора виконати указ Президента про розширення території КБЗ. Схоже, що розширення заповідника не на руку колам, які займаються експлуатацією лісів на Закарпатті.

Більшість членів ГР впродовж року вельми критично оцінювала позицію міністра Е. Ставицького стосовно припустимості розробки родовищ сланцевого газу методом гідророзриву⁶³. ГР зокрема наполягала на оприлюдненні Оцінки впливу на навколишнє середовище (ОВНС) проєктів, розроблення якої було профінансовано Урядом США, і яка до цього часу приховується від громадськості як українськими, так і американськими урядовими структурами.

21 серпня 2012 року на зустрічі міністра з громадськими організаціями почав розігруватись сценарій рейдерського захоплення ГР. Врешті-решт міністр у волюнтаристський спосіб позбувся незручної ГР, скасувавши наказ свого попередника про затвердження її складу, та згодом прийнявши наказ про створення ГР у новому, більш лояльному до його кроків складі⁶⁴.

6. Право загального та спеціального використання природних ресурсів.

Стаття 13 Конституції закріплює за українським народом право власності на землю, надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси та стверджує, що кожний громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону. Закон «Про охорону навколишнього природного середовища» (ст. 3) гарантує безоплатність загального та платність спеціального використання природних ресурсів для господарської діяльності. У наступній статті цього закону йдеться про те, що повноваддя народу України в галузі охорони довкілля та використання природних ресурсів реалізується на основі Конституції, як безпосередньо – через референдум, так і через органи державної влади. Прецедентів проведення всеукраїнського референдуму з питань власності та користування природними ресурсами за роки незалежності України не було створено. Натомість з боку органів державної влади у багатьох випадках простежувалася практика відсторонення громадян від процесу прийняття екологічно значимих рішень. Можна відзначити окремі прояви такої практики і у 2012 році. Приміром, повідомлення про розроблення та громадське обговорення проєкту закону «Про внесення змін до Водного та Земельного кодексів України» (щодо оренди водних об'єктів) було розміщено на сайті міністерства 9 квітня 2012 року, для подання пропозицій відведено усього 7 днів, тоді як за урядовою постановою передбачено мінімальний 30-денний термін.⁶⁵ Загалом позитивно оцінюючи цей законопроект, варто звернути увагу на те, що окремі його новації видаються доволі контраверсійними та мають принциповий характер. Так, наприклад, ним до Водного кодексу України вперше вводиться поняття приватної власності на водні об'єкти.

7. Право компенсації за шкоду, заподіяну здоров'ю внаслідок екологічного лиха.

Конституційне право кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди гарантується статтею 50 Основного Закону. В силу багатьох невизначеностей законодавчого характеру, недоліків існуючої правозастосовувачої та адміністративної практики у більшості випадків надто складно встановити причинно-наслідкові зв'язки між погіршенням стану довкілля, стихійним лихом та їхнім впливом на стан громадського здоров'я.

Відтак справді унікальним випадком у цьому сенсі є визнання Україною величезної кількості постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи, встановлення конституційних гарантій, законодавчо визначеного⁶⁶ порядку та обсягів компенсації за шкоду завдану їхньому здоров'ю. Однак парадокси правозастосування нашими можновладцями й у цьому випадку призводять до того, що відповідні законодавчі гарантії щороку «призупиняються» при прийнятті Держбюджету, а розміри встановленої Урядом «компенсації» виявляються у кількості разів

⁶³ Виступ в Організації центрів при Мінприроди України Голови Всеукраїнської екологічної ліги Т. Тимочко - <http://www.youtube.com/watch?v=wzT16UHsM5M&feature=plcp>

⁶⁴ Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України № 569 від 29.10.2012

⁶⁵ <http://www.menr.gov.ua/content/article/10526>

⁶⁶ Закон України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи».

меншими від обсягів, про які йдеться у законі. Намагання постраждалих захистити своє право в суді наражається на масштабне невиконання судових рішень та чергові спроби змінити законодавство всупереч інтересам громадян.

Так закон «Про Державний бюджет України на 2012 рік» вкотре призупинив дію низки статей «чорнобильського» закону та передав повноваження встановлювати розміри відповідних виплат Кабінетові на його розсуд, чим черговий раз порушив право на компенсацію за екологічну шкоду у законодавчо визначеному обсязі. Із результатами голосування при прийнятті держбюджету-2012 можна ознайомитися на сайті ВРУ.⁶⁷

8. Оцінка стану дотримання міжнародних природоохоронних конвенцій

8.1. Конвенція ЄЕК ООН про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Оргуська)

У попередніх доповідях зазначалося, що трьома попередніми нарадами Сторін Оргуської конвенції у Алмати (2005), Ризі (2008) та Кишиневі (2011), Україна визнавалася країною, що систематично не дотримується її положень: адже не розроблено стратегії впровадження конвенції, законодавство та судова практика не приведені у відповідність з її положеннями, не передбачено чітких процедур участі громадськості в прийнятті рішень та практичних механізмів застосування конвенції⁶⁸.

До даного часу ані Кабінет міністрів, ані Мінприроди не повідомили українську громадськість про виконання рекомендацій Нарад Сторін. Більше того, Уряд впродовж восьми років приховує від громадськості сам факт невтішних рішень щодо України трьох нарад сторін Оргуської конвенції. Їх жодного разу не було оприлюднено у офіційних засобах масового розголосу українською мовою.

Попередній «План дій щодо виконання рішення Сторін Орхуської конвенції III/6f», затверджений розпорядженням Уряду від 27 грудня 2008 р. N 1628-р.⁶⁹ заходи якого планувалося реалізувати ще у 2009 році, так і не був виконаний. Реалізацію більшості цілей наступного «Національного плану дій (НПД) з охорони навколишнього природного середовища на 2011-2015 роки», затвердженого розпорядженням від 25 травня 2011 р. N 577-р.⁷⁰ навіть не розпочато.

Попри розроблення двох законопроектів «Про оцінку впливу на навколишнє середовище» та очікуване внесення їх на розгляд Верховної Ради у липні 2012 року, досі жодного з них не прийнято. На офіційних веб-порталах Мінприроди, Кабінету міністрів та Верховної Ради України у даний час відсутня інформація про розроблення та проходження процедур погодження обох згаданих законопроектів.

Відтак 29 червня 2012 р. Комітетом з дотримання Оргуської конвенції було зроблено висновок, що Україна не виконала повністю попередніх рекомендацій Сторін Конвенції і тому санкцію у вигляді попередження не може бути знято. Комітет у черговий раз запропонував Україні до 30 листопада 2012 року надати інформацію про виконання рекомендацій Нарад Сторін, зокрема у законодавчому процесі⁷¹.

У «Національній доповіді щодо стану дотримання прав і свобод людини в Україні», укладеній в рамках Універсального періодичного огляду 2012 р. (УПО), Уряд визнає «недостатній прогрес у приведенні законодавства України до вимог Конвенції Еспо та Оргуської Конвенції», однак наведений у ній аналіз причин та шляхів виходу з такого стану виглядають непереконливо⁷².

⁶⁷ http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/radac_gs09/g_frack_list_n?ident=24371&krit=66

⁶⁸ Решение 2/5b «Соблюдение Украиной своих обязательств по Орхусской конвенции», второе Совещание Сторон, Алматы, 27.05.05 г. - <http://www.unece.org/env/documents/2005/pp/ece/ece.mp.pp.2005.2.add.8.r.pdf>

РЕШЕНИЕ III/6f 11-13 июня 2008 года «СОБЛЮДЕНИЕ УКРАИНОЙ СВОИХ ОБЯЗАТЕЛЬСТВ ПО КОНВЕНЦИИ» - http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/mop3/ODS/ece_mp_pp_2008_2_add_14_r_Ukraine.pdf

Решение IV/9h о соблюдении Украиной своих обязательств по Конвенции <http://www.unece.org/env/pp/mop4/mop4.doc.html>

⁶⁹ <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1628-2008-%D1%80>

⁷⁰ <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/577-2011-%D1%80>

⁷¹ П. 52 – 55 Протоколу 37-го засідання Комітету з дотримання Оргуської конвенції

<http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/compliance/CC37/ECE.MP.PP.C.1.2012.5.aec.pdf>

⁷² http://www.minjust.gov.ua/upr/upr_project_dopovid.html

Тут варто відзначити, що до Звіту зацікавлених сторін у контексті проходження Україною УПО у 2012 році вперше включено розділ про дотримання Україною екологічних прав, укладений громадськими природоохоронними організаціям.⁷³ У цьому звіті сформульовано наступні пропозиції: виконати рекомендації нарад Сторін Організації Конвенції: розробити Стратегію її впровадження, передбачивши чітку процедуру участі громадськості в прийнятті рішень та практичні механізми застосування конвенції. Привести законодавство у відповідність з положеннями Організації Конвенції. Розробити законопроекти про внесення змін до Земельного, Лісового та Водного кодексів, Кодексу про надра, спрямовані на приведення їх у відповідність до міжнародних природоохоронних конвенцій, а також - ратифікувати Протокол про РВПЗ та поправку по ГМО до Організації Конвенції.

Не можна обійти увагою й той факт, що при проходженні Універсального Періодичного Огляду в Раді з прав людини ООН Україні було винесено пропозицію (від Румунії) - *зробити все можливе, щоб привести національне законодавство у відповідність з Конвенцією Еспо та Організацією Конвенцією в цілях забезпечення загального користування правом на безпечне для життя і здоров'я навколишнє середовище*⁷⁴. Відтак при наступному звітуванні Україна повинна буде надати Раді з прав людини ООН конкретну інформацію стосовно цього питання.

8.2. Конвенція про оцінку впливу на навколишнє середовище в транскордонному контексті (Конвенція Еспо).

Уже впродовж 13 років накопичується вантаж не виконаних Україною зобов'язань за Конвенцією Еспо. Двома Нарадами Сторін Конвенції поспіль Україна визнавалася країною-порушницею Конвенції у зв'язку із недотриманням її положень при проектуванні та будівництві глибоководного судноплавного каналу (ГСК) «Дунай-Чорне» море через гирло «Бистре» (за скаргою Румунії)⁷⁵.

У жодному офіційному державному засобі масової інформації ці рішення не оприлюднювалися українською. Наразі невідомо, чи розглядалося Мінприроди, Кабінетом міністрів України, Міжвідомчою координаційною радою з питань реалізації в Україні Конвенції Еспо рішення П'ятої Наради сторін щодо України та які ж рішення з даного приводу прийнято органами державної влади. На офіційному веб-порталі Кабінету міністрів України жодної інформації про це не з'являлося.

Не відомо також, хто у даний час є головою Міжвідомчої координаційної ради з питань реалізації в Україні Конвенції Еспо, коли останній раз відбулося її засідання, які пропозиції внесені Мінприроди (як національним координатором з питань Конвенції Еспо) до Міжвідомчої координаційної ради. Немає належної інформації щодо виконання Стратегії України із реалізації Конвенції Еспо, яка повинна була розроблена у 2009 році у відповідності з пропозицією п. 12 Рішення Наради сторін (MOP Decision IV/2).⁷⁶ «Стратегію по впровадженню Конвенції Еспо в Україні», розроблену групою експертів ще у 2010 році в рамках проекту Європейської комісії з надання Україні допомоги у впровадженні Конвенції Еспо та Організації Конвенції, так і не було затверджено актом Уряду⁷⁷. У даний час жодна з пропозицій проекту Стратегії не виконана.

Відповідь Кабінету міністрів України від 11 жовтня 2012 р. № 17-12/998 на інформаційний запит ЕГО «Зелений Світ» за № 04 - 09 від 25 вересня 2012 р., адресований Прем'єр-міністру України Азарову М. Я., не містить інформації по суті заданих питань.

Україна досі не ратифікувала Протокол про стратегічну екологічну оцінку (СЕО) до Конвенції Еспо⁷⁸. Хоча планом заходів щодо виконання у 2012 році Загальнодержавної програми

⁷³ http://epl.org.ua/fileadmin/user_upload/dodatky_do_novyn/UPR_Ukraine_EPL-2012.pdf

<http://greenworld.in.ua/news/1337442130>

⁷⁴ Рада з прав людини ООН, Робоча група з Універсального періодичного огляду, 14-а сесія, Женева, 22 жовтня–5 листопада 2012 - http://www.minjust.gov.ua/upr/urp_secondcycle.html

⁷⁵ Рішення IV/2 - <http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/documents/2008/eia/ece.mp.eia.2008.4.r.pdf>

Рішення V/4 - <http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/documents/2011/eia/decision.V.4.r.pdf>

⁷⁶ <http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/documents/2008/eia/ece.mp.eia.2008.4.r.pdf>

⁷⁷ Звітні матеріали проекту "Допомога Україні у впровадженні Конвенції ЕСПО та Орхуської конвенції"

<http://menr.gov.ua/content/article/9447>

⁷⁸ http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_b99

адаптації законодавства України до законодавства ЄС було передбачено прийняття відповідного закону⁷⁹, його проект не був погоджений Урядом та не подавався до Парламенту.

23 жовтня Мінприроди винесло на обговорення проект закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку із ратифікацією Протоколу про стратегічну екологічну оцінку до Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище в транскордонному контексті».⁸⁰ За попередньою оцінкою, законопроект носить формальний характер та не спроможний підняти інститут екологічної експертизи у стратегічному аспекті до європейських стандартів. Варто також звернути увагу на те, що законопроектом не окреслено питання про завчасне інформування громадськості та можливість надання зауважень при проведенні СЕО планованої діяльності, що може мати негативний вплив на довкілля.

9. Законодавчі акти, прийняті впродовж 2012 року, що загрожують порушеннями екологічних прав.

9.1. Закон "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо оптимізації повноважень органів виконавчої влади у сфері екології та природних ресурсів, у тому числі на місцевому рівні)" - реєстр. № законопроекту 10218.

Законопроект зареєстрований народним депутатом Ю. Мірошниченком 28.08.2012 р. Прийнятий Верховною Радою України (ВРУ) 16.10.2012 р. з процедурними порушеннями Регламенту ВРУ, всупереч критичній позиції Комітету з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, при ігноруванні колективних звернень громадських організацій, зауважень Головного юридичного управління та Головного науково-експертного управління ВРУ до цього законопроекту, які пропонували відхилити його. Закон у багатьох своїх положеннях не узгоджується з Конституцією та законами України, а також не враховує правових позицій Конституційного Суду України.

Його вступ у законну силу загрожує руйнуванням у масштабах усієї країни системи реалізації екологічної політики, цілковито унеможлиблює реалізацію основних її засад, конституційних гарантій щодо забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги, законів України та її міжнародних угод у сфері охорони навколишнього природного середовища та дотримання екологічних прав громадян.

Адже законом ліквідуються територіальні органи Мінприроди України, до повноважень яких віднесено здійснення комплексного управління у галузі охорони довкілля та координація дій всіх органів влади щодо реалізації екологічної політики. Натомість пропонується передача значної кількості повноважень держави у цій сфері до місцевих державних адміністрацій. Ці повноваження не можуть бути належним чином реалізовані за відсутності системи територіальних органів Мінприроди. Запровадження цієї новації призведе до масових ускладнень при реалізації фізичними і юридичними особами їх прав на підприємницьку діяльність, природні ресурси тощо, відтак, до неминучого порушення приписів статей 1, 3, 5 Конституції України. Наприклад, в обласній державній адміністрації у відповідному регіоні будуть сконцентровані усі повноваження ліквідованих територіальних органів Мінприроди, а тому робота такої адміністрації може бути заблокована через численні звернення до неї зацікавлених осіб з усього регіону.

Такі новації не відповідають засадам діяльності органів виконавчої влади, що встановлені статтями 6, 19, 92, 120 Конституції. Адже будь-які зміни в системі центральних органів виконавчої влади повинні забезпечувати їх цілісність і системність. Інший підхід призведе до системної дезорганізації у діяльності органів державної влади, та як наслідок - до порушень прав людини.

Президент В. Янукович не прислухався до звернень громадських організацій та не застосував стосовно законопроекту право вето.

⁷⁹ <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/156-2012-%D1%80>

Розпорядження кабінету міністрів України від 28 березня 2012 р. № 156-р

«Про затвердження плану заходів щодо виконання у 2012 році Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу»

⁸⁰ <http://menr.gov.ua/content/article/11495>

9.2 Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедури відведення земельних ділянок та зміни їх цільового призначення» (zareєстрований народним депутатом Ю. Мірошніченком за номером 11116⁸¹).

02.10.2012 р. прийнятий Верховною Радою у другому читанні. Президентське вето не було застосоване попри відповідні звернення науковців та громадських організацій.

Закон у багатьох своїх положеннях суперечить іншим законам України, її міжнародним угодам, несе в собі небезпечні загрози для системи раціонального використання природних ресурсів та охорони природного довкілля, оскільки надмірно лібералізує порядок вилучення земельних ділянок для господарських потреб. Ним передбачено внесення змін до великої кількості статей законів «Про землеустрій», «Про охорону земель», Земельного, Водного, Лісового кодексів, Кодексу України про надра, якими природоохоронні органи позбавляються повноважень щодо погодження всіх без матеріалів відведення земельних ділянок, режиму обмеження господарської діяльності, місць розташування господарських об'єктів і т. ін. Набрання чинності законопроектом призведе до погіршення стану та зменшення площ природних територій, особливо цінних земель, земель водного та природно-заповідного фонду, а отже - до негативного впливу на стан довкілля порушення Україною зобов'язань за міжнародними природоохоронними угодами.

9.3 Порушення правових процедур при прийнятті рішень про будівництво енергоблоків № 3 і 4 Хмельницької атомної електростанції.

Згідно з Конвенцією Еспо будівництво нових реакторів потребує проведення консультацій з усіма зацікавленими сторонами на основі транскордонної стратегічної оцінки впливу на довкілля. У відповідності до ст. 3 Конвенції Еспо Україна має забезпечити, щоб оцінка впливу на навколишнє середовище (ОВНС) у транскордонному аспекті проводилась із усіма зачепленими країнами до прийняття рішення про санкціонування або здійснення запланованого виду діяльності.

Натомість до завершення таких консультації 16 серпня 2012 року Кабінет Міністрів України (далі – КМУ) вніс до Верховної Ради України (далі – ВРУ) законопроект №11088 «Про розміщення, проектування та будівництво енергоблоків № 3 і 4 Хмельницької атомної електричної станції». Ініціатором Законопроекту №11088 є Азаров М.Я. та очолюваний ним Кабмін⁸². Вже 6 вересня ВРУ прийняла Закон №11088. Уряд, як ініціатор законопроекту, при його поданні порушив низку законів України та її міжнародних угод, що стосуються екологічних прав громадян.

Згідно положень ч. 2 ст. 2 Закону України “Про порядок прийняття рішень про розміщення, проектування, будівництво ядерних установок і об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, які мають загальнодержавне значення” відповідні рішення «Верховна Рада України приймає тільки в разі погодження їх розміщення на своїй території місцевими органами виконавчої влади і органами місцевого самоврядування. Натомість, відомості про погодження розміщення на своїй території зазначених вище об'єктів з місцевими органами виконавчої влади і органами місцевого самоврядування у Пояснювальній записці до законопроекту відсутні.

Згідно положень ч. 2 ст. 2 закону “Про порядок прийняття рішень про розміщення, проектування, будівництво ядерних установок і об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, які мають загальнодержавне значення” відповідні рішення Верховна Рада приймає тільки в разі погодження їх розміщення на своїй території місцевими органами виконавчої влади і органами місцевого самоврядування. Натомість, відомості про погодження розміщення на своїй території зазначених вище об'єктів з місцевими органами виконавчої влади і органами місцевого самоврядування у Пояснювальній записці до законопроекту відсутні.

Статтею 5 зазначеного Закону визначено перелік документів, які обґрунтовують прийняття закону про розміщення, проектування та будівництво ядерної установки загальнодержавного значення. До них, зокрема, віднесено документ, в якому наведено результати консультативного референдуму стосовно розміщення ядерної установки, якщо він проводився в адміністративно-

⁸¹ http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=44198

⁸² http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=44161

територіальних одиницях. Такий документ також не був наданий КМУ при поданні законопроекту.

Згідно ст. 3, 5 ЗУ “Про порядок прийняття рішень про розміщення, проектування, будівництво ядерних установок і об’єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, які мають загальнодержавне значення” до проекту закону про розміщення, проектування та будівництво ядерної установки, що має загальнодержавне значення, додаються: висновок державної екологічної експертизи; результати консультативного референдуму стосовно розміщення ядерної установки; звіт щодо заходів з інформування суміжних держав про можливий вплив у транскордонному контексті відповідно до закону.

У переліку документів, що супроводжують Законопроект №11088, відсутні висновки державної екологічної експертизи. Експертиза техніко-економічного обґрунтування проектів добудови реакторів ХАЕС 3 – 4 Мінприроди України у порядку, встановленому Законом України "Про екологічну експертизу", не проводилася. Натомість згідно ст. 13 цього Закону здійснення державної екологічної експертизи є обов'язковим для видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку, а перелік таких видів діяльності та об'єктів встановлюється Кабінетом Міністрів України. Постановою Кабміну від 27 липня 1995 р. N 554 «Про перелік видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку»⁸³ до згаданого переліку віднесено об'єкти атомної енергетики.

Консультативний референдум стосовно розміщення ядерної установки також не проводився. КМУ при поданні Законопроекту №11088 до ВРУ проігнорував той факт, що Острозька міська рада, Копитківська та Миротинська сільські ради Рівненської області у 2011 році не погодили розміщення ядерних установок енергоблоків ХАЕС 3 -4. Здолбунівською районною радою та Буцанською сільською радою Рівненської області рішення з даного приводу не прийнято (додаток 30.08.2012)⁸⁴.

Громадські слухання проведено не в усіх населених пунктах 30-км зони довкола ХАЕС. Більшість рішень громадських слухань містить суттєві застереження та пропозиції, реагування на які ані від Уряду України, ані від НАЕК «Енерготом» досі не отримано.

У відповідності до ст. 3 Конвенції Еспо Україна має забезпечити, щоб оцінка впливу на навколишнє середовище (ОВНС) у транскордонному аспекті проводилася із усіма зачепленими країнами до прийняття рішення про санкціонування або здійснення запланованого виду діяльності. Згідно з Конвенцією будівництво нових реакторів потребує проведення консультацій з усіма зацікавленими сторонами на основі транскордонної оцінки впливу на довкілля, які досі не розпочато. Австрія, Білорусь, Польща, Словаччина, Угорщина, Молдова, Румунія визнали, що проект будівництва може негативно вплинути на їх територію і запропонували почати консультації з Україною. Звіт щодо заходів з інформування суміжних держав про можливий вплив у транскордонному контексті, доданий до законопроекту (додаток 30.08.2012)⁸⁵, не містить інформації про результати консультацій зачеплених країн з Україною.

У згаданому Звіті міститься, наприклад, лист від Уряду Австрії, датований 27 серпня 2011 року із нагадуванням, що Австрія ще 10.03.2011р. просила додаткові матеріали по ХАЕС 3,4 для експертизи, але так нічого і не отримала. У згаданому Звіті міститься також лист від Мінприроди Республіки Білорусь, у якому наголошується на невиконанні Україною ст. 2, 4, 6, 8 Конвенції Еспо стосовно надання інформації щодо оцінки впливу на довкілля проекту будівництва реакторів ХАЕС-3, 4 та забезпечення умов для участі громадськості у процесі його обговорення.

Мінприроди України у відповіді на листа МГО «Екоклуб» з м. Рівне від 06 вересня 2012 року підтверджує, що на сьогодні міністерство лише «очікує на зауваження та пропозиції від органів державної влади та громадськості цих країн відповідно до процедури конвенції Еспо. У зв'язку з цим процедура участі громадськості зачеплених країн та консультації з іноземними країнами не завершені».⁸⁶ Як свідчить Мінприроди⁸⁷, станом на 10 жовтня 2012 року ним отримано зауваження до проекту Австрійської, Білоруської, Молдовської та Румунської сторін, які направлено для розгляду та опрацювання вищим органам виконавчої влади.

⁸³ <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/554-95-%D0%BF>

⁸⁴ http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=44161

⁸⁵ http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=44161

⁸⁶ http://www.ecoclubrivne.org/complete_new/ua/150

⁸⁷ Лист Мінприроди №20062/17/10-12 від 2.10.2012 року у відповідь на запит ЕГО «Зелений Світ» від 25.10.2012 року.

У даний час на розгляді Комітету з питань імплементації Конвенції Еспо знаходиться скарга білоруської громадської організації «Екодом» на дії України, Уряд якої порушив Оргуську конвенцію та конвенцію Еспо при прийнятті рішень з проектування, проведення державних експертиз та будівництва енергоблоків № 3 і 4 Хмельницької АЕС.

Отже із вступом в дію закону №11088 Україна порушила статті 3-6 Конвенції Еспо, що може мати для неї негативні наслідки на міжнародній арені.

Цей факт став підставою для номінування Кабміну на антипремію правозахисників «Будяк року» за найбільш brutальні порушення прав людини⁸⁸.

10. Рекомендації

1. **Кабінету Міністрів** – виконати рішення Нарад сторін Оргуської конвенції по Україні у відповідності до закону «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року».

2. **Кабінету Міністрів** – створити «Міжвідомчу робочу групу (МРГ) із забезпечення впровадження положень Оргуської конвенції в Україні», призначити її головою одного з віце-прем'єрів.

3. **Кабінету Міністрів, Міністерству юстиції, Мінприроди** – розробити законопроекти про внесення змін до Земельного, Лісового та Водного кодексів України у напрямку відображення у них положень міжнародних природоохоронних конвенцій, принципів сталого розвитку та інтегрального управління природними ресурсами.

4. **Кабінету Міністрів, Міністерству юстиції, Мінприроди** – розробити законопроекти: про внесення змін до законів «Про екологічну експертизу», «Про регулювання містобудівної діяльності», які реабілітують поняття екологічної експертизи та оцінки впливу на навколишнє природне середовище, інформування та участі громадян у цій діяльності.

5. **Кабінету Міністрів** – доопрацювати та затвердити Стратегію та Національний план дій з розвитку освіти для сталого розвитку.

6. **Кабінету Міністрів, Мінприроди, Верховній Раді України** - прискорити ратифікацію Протоколу про РВПЗ та поправки по ГМО до Оргуської конвенції, Протоколу про стратегічну екологічну оцінку (СЕО) до Конвенції Еспо, імплементувати положення протоколів до національного законодавства, розробити проект постанови «Про затвердження процедури оцінки впливу на навколишнє середовище в транскордонному контексті».

7. **Кабінету міністрів, Мінприроди, Верховній Раді України** – розробити законопроекти «Про внесення змін до Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності», «Про оцінку впливу на навколишнє природне середовище», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку із ратифікацією Протоколу про стратегічну екологічну оцінку до Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище в транскордонному контексті», які реабілітували б інститут екологічної експертизи та принцип участі громадськості у ній.

8. **Кабінету міністрів** - ініціювати скликання Міжвідомчої координаційної ради (МКР) з питань реалізації в Україні Конвенції Еспо, на якому розглянути питання: про рішення Нарад Сторін Конвенції Еспо по Україні; про затвердження та реалізацію «Стратегії по впровадженню Конвенції Еспо в Україні»; покласти на одного з віце-прем'єрів функції національного координатора з питань виконання Оргуської конвенції та Конвенції Еспо, а також включити до складу МКР представників громадських організацій.

9. **Омбудсману** - направити подання Кабінетові міністрів України з пропозицією виконати усі положення Конституції та законів України, Оргуської конвенції, конвенції Еспо - щодо доступу до інформації, участі громадськості у прийнятті рішень з проектування, проведення державних експертиз та будівництва енергоблоків № 3 і 4 Хмельницької АЕС.

⁸⁸ <http://helsinki.org.ua/index.php?id=1352198687>, <http://helsinki.org.ua/index.php?id=1352198824>.

10. **Омбудсману** - направити подання до Верховної Ради України з пропозицією про проведення консультативного референдуму проекту будівництва енергоблоків № 3 і 4 Хмельницької АЕС у відповідності до ст. 5 Закону України “Про порядок прийняття рішень про розміщення, проектування, будівництво ядерних установок і об’єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, які мають загальнодержавне значення”.

11. **Омбудсману** - направити подання Уповноваженого Кабінетові міністрів України з пропозицією розпочати процедуру стратегічної екологічної оцінки планів, програм та законодавства, пов’язаних з проектом будівництва енергоблоків № 3 і 4 Хмельницької АЕС. У випадку неналежного реагування Уряду звернутися до Комітету з питань імплементації Конвенції Еспо з скаргою на дії України, Уряд якої порушив Оргуську конвенцію та конвенцію Еспо, а також низку законів України, що стосуються екологічних прав громадян при прийнятті рішень з проектування, проведення державних експертиз та будівництва енергоблоків № 3 і 4 Хмельницької АЕС.

12. **Омбудсману** - використовуючи сприятливі можливості, пов’язані із головуванням України у ОБСЄ, запропонувати її представницькій місії у цій організації:

- звернутися до парламентів країн регіону ОБСЄ, які ще не ратифікували Оргуську конвенцію та конвенцію Еспо, насамперед Росії та США, з пропозицією ближчим часом зробити це;

- звернутися до парламентів країн регіону ОБСЄ, які ще не ратифікували Протокол про стратегічну екологічну оцінку до конвенції Еспо (Бельгія, Боснія та Герцеговина, Кіпр, Франція, Грузія, Греція, Ірландія, Італія, Латвія, Македонія, Молдова, Велика Британія, Україна) з пропозицією ближчим часом зробити це;

- ініціювати на наступній сесії Парламентської Асамблеї ОБСЄ окрему резолюцію щодо неухильного дотримання прав громадян при прийнятті рішень з проектування, проведення державних експертиз, проведення стратегічної екологічної оцінки та будівництва Хмельницької АЕС та Білоруської АЕС.